

SID

سرویس های
ویژه

سرویس ترجمه
تخصصی

کارگاه های
آموزشی

بلاگ
مرکز اطلاعات علمی

عضویت در
خبرنامه

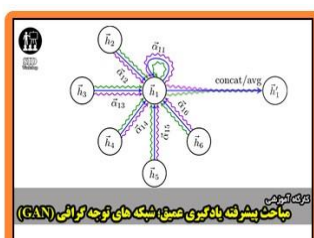

فیلم های
آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

کارگاه آنلاین کاربرد نرم افزار SPSS
در پژوهش

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛
شبکه های توجه گرافی
(Graph Attention Networks)

کارگاه آنلاین مقاله نویسی ISI و IEEE
ویژه فنی و مهندسی

بررسی عدالت در کتب فارسی خوانداری پایه‌های سوم و چهارم و پنجم ابتدایی

نام نویسندگان:

منیره ذوالفقاری، زهرا حسین زاده ملک آبادی و نجمه فرهادی کیا

چکیده

عدالت مفهومی مثبت و مورد پسند عامه است که پیوسته مورد توجه اندیشمندان بوده است و بی‌توجهی به آن باعث می‌شود افراد جامعه حقوق یکدیگر را پایمال کنند. هدف اصلی این پژوهش، تحلیل محتوای کتاب فارسی خوانداری پایه سوم، چهارم و پنجم دوره ابتدایی بر اساس مولفه‌های عدالت از قبیل عدالت تکوینی، تشریحی، اخلاقی و گروهی است. جامعه آماری پژوهش کتب خوانداری پایه‌های سوم و چهارم و پنجم دوره ابتدایی می‌باشد و کل جامعه به‌عنوان نمونه مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش حاضر توصیفی از نوع تحلیل محتواست و واحد تحلیل متن بوده است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که در کتب بررسی شده به مولفه عدالت اجتماعی بیش از سایر مولفه‌ها توجه شده و کمترین میزان توجه مربوط به مولفه عدالت خانوادگی است.

کلید واژه‌ها: عدالت، تحلیل محتوا، کتاب درسی، دوره ابتدایی

مقدمه

عدالت از ارزش‌های والا و تغییر ناپذیر است که از همان آغاز حیات وجود داشته و این ارزش اساسی نسبت به سایر ارزش‌های معنوی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است (ندایی، بی‌تا). آخرین دین الهی، اسلام، نیز بر عدالت تأکید بسیار داشته و معیار پاداش و کیفر اخروی را عدالت قرار داده و آن را از زوایای مختلف تبیین کرده است؛ به گونه‌ای که در جامعه اسلامی حقی از کسی ضایع نشود (جالینوسی و نجف‌پور، ۱۳۸۶). انسان‌ها در جوامع امروزی همواره در نزاع و درگیری بوده و به دنبال حقوق خود هستند؛ یکی از دلایل این امر، مسئله بی‌عدالتی و زیر پا گذاشتن حقوق یکدیگر و بی‌توجهی به آن است. با توجه به نیاز جامعه به عدالت و نقشی که عدالت در زندگی روزمره افراد دارد و با توجه به یکسان نبودن توانایی افراد در کسب حقوق خود، نیاز به معیاری برای جلوگیری از بی‌عدالتی است. بدین منظور نیاز به اشاعه فرهنگ عدالت در جامعه به ویژه دوره ابتدایی است که پایه و اساس آموزش محسوب می‌شود؛ همچنین با توجه به شکل‌گیری شخصیت کودکان در سنین ابتدایی، ضرورت این امر به خوبی آشکار می‌شود که در کتب درسی به مقوله

عدالت پرداخته شود و با به کار بردن مطالب کاربردی درباره مفهوم عدالت اهمیت و نقش عدالت را در زندگی افراد و جامعه برای دانش آموزان روشن کند.

عدالت در لغت به معنای راستی و در شریعت به معنی راستی در راه حق و دوری از مانع و برتری دادن عقل بر هواست. در اصطلاح فقیهان عدالت پرهیز از گناهان بزرگ و اصرار نکردن در گناهان کوچک و راستگویی و پرهیز از دروغ و رعایت تقوا و دوری از افعال پست است (ندایی، بی تا). تعاریف متعدد و متنوعی از عدالت ارائه شده است؛ برخی چون فلاسفه یونان باستان عدالت را قرار دادن هر شیء بر سر جای خود می دانستند؛ عده ای چون لیبرال ها با نگاهی مبتنی بر استحقاق به این مفهوم نگرسته اند و برخی نیز چون سوسیالیست ها نسبت به این موضوع رویکردی توزیعی را برمی - گزیدند (جالینوسی و نجف پور، ۱۳۸۶).

افلاطون از فلاسفه یونان باستان عدالت را در دو جنبه فردی و اجتماعی مدنظر داشت و از بطن عدالت فردی به عدالت اجتماعی رسید (ندایی، بی تا). ارسطو عدالت را در دو معنای خاص و عام تعریف می کند. عدالت در معنای عام شامل تمام فضائل و در معنای خاص برتر دانستن اشخاص و اشیا می داند. در یک طبقه بندی دیگر عدالت را به عدالت طبیعی و قانونی تقسیم می کند. منظور از عدالت طبیعی، قواعد همگانی است که از طبیعت اشیا سرچشمه گرفته است و عدالت قانونی وابسته به اوامر و نواهی قانون است (بختیاری، ۱۳۷۹). استاد مطهری تقسیم جامعی از عدالت را ارائه فرموده اند که همه اقسام عدالت را پوشش می دهد. ایشان عدل را به تکوینی، تشریحی، اخلاقی و گروهی (جمعی) تقسیم کرده اند. عدل جمعی دارای زیرمجموعه هایی از قبیل عدل خانوادگی، سیاسی، قضایی و اجتماعی است (ندایی، بی تا). بررسی ها نشان می دهند که اختلاف مرگ و میر در طبقات اجتماعی مختلف فقط به دلیل تفاوت های فردی نیست، بلکه در این زمینه عامل بی عدالتی ساختاری که افراد در آن زندگی می کنند نقش مهمی دارد (الک و اسکالی، ۱۳۸۴؛ به نقل از سجادی، وامقی، مدنی قهفرخی، ۱۳۸۹).

بسیاری از پژوهش ها نشان داده است که جهانی شدن بر افزایش نابرابری ها چه در درون جوامع و چه در میان کشورها مؤثر است. نتیجه این پژوهش ها گویای آن است که پدیده جهانی شدن، نابرابری های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را در جهان گسترش داده است (ضرابی و رحیمی، ۱۳۸۵).

با توجه به پژوهش های انجام شده و به اثبات رسیدن تاثیر عدالت در برنامه های تربیتی کودکان ضرورت پرداختن به این مقوله در نظام آموزشی به ویژه کتب درسی دوره ابتدایی احساس می شود به همین منظور این پژوهش در صدد یافتن پاسخی برای این سوال پژوهش است که به چه میزان در کتب دوره ی ابتدایی پایه های سوم و چهارم و پنجم به مفهوم عدالت اجتماعی پرداخته شده است؟ با توجه به نظام حکومت اسلامی و تقسیم بندی جامع استاد مطهری، در این پژوهش به بررسی عدالت در کتب فارسی خوانداری سوم، چهارم و پنجم از منظر ایشان پرداخته شده است. تعاریف هریک از این مولفه ها در زیر به اختصار آمده است:

عدالت تکوینی: درباره نظام آسمان و زمان و طبیعت است که در قرآن عدل را ترازوی خدا در امر آفرینش می داند:

والسما رفعها و وضع المیزان (سوره الرحمن، آیه ۷).

عدالت تشریعی: یعنی اینکه در نظام جعل و وضع و تشریح قوانین، همواره اصل عدل، رعایت شده و می‌شود در قرآن کریم تصریح شده که حکمت بعثت و ارسال رسل این است که عدل و قسط بر نظام زندگانی بشر حاکم باشد: «لقد ارسلنا رسلنا بالبینات و انزلنا معهم الكتاب و المیزان ليقوم الناس بالقسط» (سوره حدید، آیه ۲۵).

عدالت سیاسی: از دیدگاه فارابی عدالت سیاسی آن است که شخصی که شایسته ریاست جامعه است در رأس قرار گیرد؛ و دستیابی افراد به مقام ریاست مربوط به عقل و استعداد نمی‌باشد (جالینوسی و نجف‌پور، ۱۳۸۶).

عدالت اجتماعی: «رعایت حقوق افراد جامعه و اعطای حق هر صاحب حقی بر اساس استحقاق‌ها (که عقل و شرع و عرف آن را سزاوار بدانند) و اجرای قانون بدون تبعیض و استثناست.» (ندایی، بی‌تا).

به تعبیر علامه طباطبایی عدالت اجتماعی در مردم و بین مردم این است که هر کسی را در جای خود که به حکم عقل و یا شرع و یا عرف شایسته آن است قرار دهد و نیکوکار را به خاطر احسانش پاداش دهد و بدکار را به خاطر بدی اش عقاب نماید و حق مظلوم را از ظلم بستاند و در اجرای قانون تبعیض قایل نشود. (صادقی، ۱۳۸۹).

عدالت اخلاقی: از نظر مرحوم محقق نراقی (ره) عدالت اخلاقی عبارت است از: «نهایت کمال و غایت انسانی را انصاف انسان به صفت عدالت و میانه‌روی در جمیع صفات و افعال ظاهریه و باطنیه دانسته‌اند» (صیادنژاد، بی تا)

عدالت قضایی: خداوند خطاب به داوود (ع) که از نخستین پیامبرانی است که به تشکیل حکومت پرداخته است از او می‌خواهد که بین مردم به حق داوری کند و از خواهش‌های نفسانی پیروی نکند: یا داوود انا جعلناک خلیفه فی الارض فاحکمین الناس و لا تتبع الهوی ای داوود، ما ترا در زمین خلیفه گردانیدیم پس در میان مردم به حق داوری کن و از هوی پیروی نکن (سوره ص، آیه ۲۶). در آیه دیگری آمده است: ان الله یامرکم ان تودوا الامانات الی اهلها و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل خداوند، به شما فرمان می‌دهد که سپرده‌ها را به صاحبان آن‌ها رد کنید و چون میان مردم داوری می‌کنید به عدالت داوری کنید (سوره نساء، آیه ۵۸).

عدالت خانوادگی: در حوزه خانوادگی خداوند دستور می‌دهد تا نسبت به حقوق زنان، عدالت را مراعات نمایند (سوره نساء، آیه ۱۲۷).

گزاره های پژوهش

هدف اصلی پژوهش، بررسی عدالت در کتب فارسی خوانداری پایه‌های سوم و چهارم و پنجم ابتدایی است. سوال اصلی پژوهش، به چه میزان به عدالت در کتب فارسی خوانداری پایه‌های سوم و چهارم و پنجم ابتدایی پرداخته شده است؟

سوالات فرعی پژوهش

به چه میزان به عدالت تکوینی در کتب فارسی خوانداری پایه‌های سوم و چهارم و پنجم ابتدایی پرداخته شده است؟
 به چه میزان به عدالت تشریحی در کتب فارسی خوانداری پایه‌های سوم و چهارم و پنجم ابتدایی پرداخته شده است؟
 به چه میزان به عدالت اخلاقی در کتب فارسی خوانداری پایه‌های سوم و چهارم و پنجم ابتدایی پرداخته شده است؟
 به چه میزان به عدالت گروهی در کتب فارسی خوانداری پایه‌های سوم و چهارم و پنجم ابتدایی پرداخته شده است؟
 به چه میزان به عدالت اجتماعی در کتب فارسی خوانداری پایه‌های سوم و چهارم و پنجم ابتدایی پرداخته شده است؟
 به چه میزان به عدالت سیاسی در کتب فارسی خوانداری پایه‌های سوم و چهارم و پنجم ابتدایی پرداخته شده است؟
 به چه میزان به عدالت قضایی در کتب فارسی خوانداری پایه‌های سوم و چهارم و پنجم ابتدایی پرداخته شده است؟
 به چه میزان به عدالت خانوادگی در کتب فارسی خوانداری پایه‌های سوم و چهارم و پنجم ابتدایی پرداخته شده است؟

روش شناسی تحقیق

پژوهش حاضر به روش توصیفی از نوع تحلیل محتوا انجام گرفته است. جامعه این پژوهش، کتب فارسی خوانداری ابتدایی پایه سوم، چهارم و پنجم است، کل جامعه مورد بررسی قرار گرفته و نمونه‌گیری انجام نشده است. اطلاعات مورد نیاز بر اساس جدول مقوله‌بندی جمع‌آوری شده است. جدول مقوله‌بندی نیز براساس تعریف استاد مطهری از عدالت (عدالت تکوینی، تشریحی، اخلاقی و گروهی (زیر مولفه‌های آن: اجتماعی، سیاسی، قضایی و خانوادگی)) است. در این پژوهش، تجزیه و تحلیل اطلاعات به روش مقایسه فراوانی‌ها در جاهای مختلف کتب بوده است. برای روایی، ابزار پژوهش در اختیار استاد راهنما قرار گرفت و تایید شد و پایایی کتب سوم، چهارم و پنجم ابتدایی مورد بررسی قرار گرفت که ضریب پایایی آن‌ها به ترتیب ۰.۷۹، ۰.۶۴ و ۰.۷۷ است. واحد ثبت بررسی کتب، مضمون و واحد زمینه درس بوده است.

یافته‌های پژوهش

جدول‌های ۱، ۲ و ۳ در پاسخ به سوالات پژوهش تهیه شده است.

جدول ۱. فراوانی مولفه های عدالت در کتاب فارسی خوانداری پایه سوم ابتدایی

جمع کل	عدالت گروهی				عدالت اخلاقی	عدالت تشریحی	عدالت تکوینی	مولفه درس
	خانوادگی	قضایی	سیاسی	اجتماعی				
۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	اول
۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	دوم
۶	۰	۰	۰	۲	۰	۱	۳	سوم
۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	چهارم
۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	پنجم
۲	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱	ششم
۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	هفتم
۲	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	هشتم
۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	نهم
۲	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	دهم
۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	یازدهم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	دوازدهم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	سیزدهم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	چهاردهم
۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳	پانزدهم
۳	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۲	شانزدهم
۸	۰	۱	۰	۰	۰	۴	۳	هفدهم

جدول ۱ نشان می‌دهد که در کتاب فارسی خوانداری سوم ابتدایی مجموعاً ۳۷ مورد در ارتباط با مولفه های عدالت می‌باشد؛ که در این میان مقوله عدالت تکوینی با ۲۱ مورد بیشترین فراوانی را دارد و مقوله عدالت خانوادگی با فراوانی صفر کمترین فراوانی را دارد.

جدول ۲. فراوانی مولفه های عدالت در کتاب فارسی خوانداری چهارم ابتدایی

جمع کل	عدالت گروهی				عدالت اخلاقی	عدالت تشریحی	عدالت تکوینی	مولفه درس
	خانوادگی	قضایی	سیاسی	اجتماعی				
۲۵	۰	۰	۸	۱	۰	۸	۸	اول
۱۶	۰	۰	۰	۰	۰	۷	۹	دوم
۲۲	۰	۳	۳	۶	۶	۲	۲	سوم
۳۶	۰	۷	۵	۷	۶	۵	۶	چهارم
۶	۰	۱	۰	۳	۱	۰	۱	پنجم
۷	۰	۱	۰	۳	۱	۰	۲	ششم
۳	۰	۰	۱	۱	۱	۰	۰	هفتم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	هشتم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	نهم
۴	۰	۰	۰	۳	۱	۰	۰	دهم
۳	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۱	یازدهم
۶	۰	۰	۰	۱	۱	۲	۲	دوازدهم
۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	سیزدهم
۶	۰	۰	۰	۳	۳	۰	۰	چهاردهم
۴	۰	۰	۰	۴	۰	۰	۰	پانزدهم

۲	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	شانزدهم
۸	۰	۰	۰	۲	۴	۱	۱	هفدهم

همانگونه که در جدول ۲ ملاحظه می‌شود در کتاب فارسی خوانداری سوم ابتدایی از مجموع فراوانی ۱۴۷ مورد در ارتباط با مولفه های عدالت، مقوله عدالت اجتماعی با ۳۴ مورد بیشترین فراوانی را دارد و مقوله عدالت خانوادگی با فراوانی صفرکمترین فراوانی را دارد.

جدول ۳. فراوانی مولفه های عدالت در کتاب فارسی خوانداری پنجم ابتدایی

جمع کل	عدل گروهی				عدل اخلاقی	عدل تشریحی	عدل تکوینی	مولفه / درس
	عدل خانوادگی	عدل قضایی	عدل سیاسی	عدل اجتماعی				
۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲	اول
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	دوم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	سوم
۲	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	چهارم
۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	پنجم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	ششم
۲	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰	هفتم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	هشتم
۵	۰	۱	۰	۱	۰	۳	۰	نهم
۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	دهم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	یازدهم
۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	دوازدهم

۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	سیزدهم
۵	۰	۰	۰	۲	۱	۲	۰	چهاردهم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	پانزدهم
۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	شانزدهم
۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	هفدهم
۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	هجدهم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	نوزدهم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	بیستم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	بیست و یکم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	بیست و دوم

با توجه به جدول ۳ در کتاب فارسی خوانداری پنجم ابتدایی از مجموع فراوانی، ۲۲ مورد در ارتباط با مولفه‌های عدالت، مقوله عدالت اجتماعی با ۸ مورد بیشترین فراوانی را دارد و مقوله عدالت خانوادگی با فراوانی صفر کمترین فراوانی را دارد.

نتیجه‌گیری

لزوم توجه به عدالت در کتب ابتدایی با توجه به حساس بودن این دوره کاملاً واضح و روشن است لذا میزان پرداختن به آن در نظام آموزشی خصوصاً دوره ابتدایی باید سنجیده و مناسب باشد. طبق بررسی‌های انجام شده در این پژوهش در کتب فارسی خوانداری پایه‌های سوم، چهارم و پنجم ابتدایی به طور کلی ۲۰۶ مورد از مولفه‌های عدالت استفاده شده که از این میان بیشترین فراوانی از مولفه‌های عدالت در کتاب چهارم ابتدایی و کم‌ترین فراوانی در کتاب پنجم مشاهده شده است. در کل کتاب‌های مورد بررسی بیشترین فراوانی، از مولفه‌های عدالت اجتماعی، با فراوانی ۴۲ مشاهده شده است و کمترین فراوانی مربوط به عدالت خانوادگی با فراوانی صفر است که این مقدار نشان‌دهنده‌ی این است که در این کتب

هیچ توجهی به این مولفه از عدالت نشده است.

در کتب بررسی شده دروسی که به شیوه‌ی داستانی مطرح شده اند میزان فراوانی مقوله‌های عدالت کاهش یافته به طوری که در بعضی از فصول، محتوا بیشتر به صورت توصیفی ارائه شده است.

منابع

- بختیاری، صادق (۱۳۷۹). عدالت و توسعه در اسلام. *انقلاب/اسلامی*، ۲(۴).
- جالینوسی، احمد و نجف‌پور، سارا (۱۳۸۶). مفهوم عدالت در اسلام و غرب. *فصل‌نامه دانش سیاسی*، (۵).
- سجادی، حمیرا؛ وامقی، مروثه و سعید، مدنی قهفرخی (۱۳۸۹). عدالت اجتماعی و سلامت کودکان در ایران: در چارچوب مدل تعیین‌کننده‌های اجتماعی سلامت سازمان بهداشت جهانی. *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، ۹(۳۵)، ۹۰.
- صادقی، حسن (۱۳۸۹). عدالت امام از دیدگاه امام رضا (ع) با تأکید بر عدالت اجتماعی. *معرفت*، ۱۹(۱۵۸)، ۸۵-۹۸.
- صیادنژاد، علی‌رضا (بی‌تا). عدالت و جایگاه آن در اسلام از دیدگاه شهید مطهری (ره). *دانش پژوهان*، (۸)، ۸۶.
- ضرابی، اصغر و مغانی رحیمی، بهنام (۱۳۸۵). تأثیر جهانی شدن بر عدالت اجتماعی با تأکید بر عدالت فضایی. *اطلاعات سیاسی، اقتصادی*، (۳۱)، ۱۰۸.

قرآن مجید

ندایی، هاشم (بی‌تا). بررسی معنا و مفهوم عدالت با تأکید بر عدالت اجتماعی. *فصل‌نامه‌ی مصباح*، ۹(۳۴).

